

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Verfransing onder de loep: Nederlands-Frans taalcontact (1500-1900) vanuit historisch-sociolinguïstisch perspectief

Assendelft, B.M.E.

Citation

Assendelft, B. M. E. (2023, May 24). *Verfransing onder de loep: Nederlands-Frans taalcontact (1500-1900) vanuit historisch-sociolinguïstisch perspectief*. LOT dissertation series. LOT, Amsterdam. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3618471>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3618471>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Bibliografie

- Aikhenvald, A.Y. 2007. Grammars in contact. A cross-linguistic perspective. In: A.Y. Aikhenvald & R.M.W. Dixon (red.), *Grammars in contact: A cross-linguistic typology*. Oxford: Oxford University Press, 1–66.
- ANS = *Algemene Nederlandse Spraakkunst*. Versie 3.1. <<https://e-ans.ivdnt.org>>. Geraadpleegd op 22 april 2022.
- ARCHER = *A Representative Corpus of Historical English Registers*. Versie 3.2, 2013. <<http://www.projects.alc.manchester.ac.uk/archer/>>. Geraadpleegd op 27 juni 2022.
- Argent, G., V. Rjéoutski & D. Offord. 2014. European Francophonie and a framework for its study. In: V. Rjéoutski, G. Argent & D. Offord (red.), *European Francophonie. The social, political and cultural history of an international prestige language*. Oxford: Peter Lang, 1–32.
- Armstrong, C. 1965. The language question in the Low Countries: the use of French and Dutch by the Dukes of Burgundy and their administration. In: J. Hale, J. Highfield & B. Smalley (red.), *Europe in the Late Middle Ages*. Londen: Hambledon Press, 386–409.
- Assendelft, B., G. Rutten & M. van der Wal. Te verschijnen-a. Tracing Frenchification. A sociolinguistic analysis of French loan suffixes in a historical corpus of Dutch. In: R. Franceschini, M. Hüning & P. Maitz (red.), *Sammelband Historische Mehrsprachigkeit*.
- Assendelft, B., G. Rutten & M. van der Wal. Te verschijnen-b. Franse woorden in het Nederlands: een corpusanalyse van de lexicale invloed van het Frans op het Nederlands, 1500–1900. *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde*.
- Auer, A., C. Peersman, S. Pickl, G. Rutten & R. Vosters. 2015. Historical sociolinguistics: the field and its future. *Journal of Historical Sociolinguistics* 1: 1–12.
- Bakel, J. Van. 1977. *Vlaamse soldatenbrieven uit de Napoleontische tijd*. Brugge: Orion.
- Bakker, P. 1991. *Mediageschiedenis, een inleiding*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Beelen, H. 2004. Van leenwoord tot inheemse nieuwvorming. De herkomst van neoklassieke composita op *-cratie*. *Neerlandistiek.nl* 03.03.

- Biber, D. & E. Finegan. 1989. Drift and the evolution of English style: A history of three genres. *Language* 65: 487–517.
- Biber, D. & S. Conrad. 2009. *Register, genre, and style*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Blaak, J. 2004. *Geletterde levens. Dagelijks lezen en schrijven in de vroegmoderne tijd in Nederland 1624–1770*. Hilversum: Verloren.
- Boer, D.E.H. de. 1978. *Graaf en grafiek. Sociale en economische ontwikkelingen in het middeleeuwse 'Noordholland' tussen ± 1345 en ± 1415*. Leiden: NRP. Proefschrift Universiteit Leiden.
- Boer, D.E.H. de. 1991. Leiden in de middeleeuwen. In: J.K.S. Moes & B.M.A. de Vries (red.), *Stof uit het Leidse verleden. Zeven eeuwen textielnijverheid*. Utrecht: Matrijs, 33–46.
- Boer, D.E.H. de & R.C.J. van Maanen. 1986. *De volkstelling van 1574. Leiden ten tijde van het beleg*. Leiden: Universiteit Leiden.
- Booij, G. 1997. De verhouding tussen derivatie en flexie in het Nederlands. In: E. Elffers, J. van der Horst & W. Klooster (red.), *Grammaticaal spektakel. Artikelen aangeboden aan Ina Schermer-Vermeer bij haar afscheid van de Vakgroep Nederlandse Taalkunde aan de Universiteit van Amsterdam*. Amsterdam: Vakgroep Nederlandse Taalkunde, Universiteit van Amsterdam, 13–21.
- Bots, H., G.H.M. Posthumus Meyjes & F. Wieringa. 1985. *Vlucht naar de vrijheid. De Hugenoten en de Nederlanden*. Amsterdam/Dieren: De Bataafsche Leeuw.
- Brand, A.J. 1996. *Over macht en overwicht. Stedelijke elites in Leiden (1420–1510)*. Proefschrift Universiteit Leiden.
- Brand, A.J. 2002. Sociale omstandigheden en charitatieve zorg. In: R.C.J. van Maanen & J.W. Marsilje (red.), *Leiden. De geschiedenis van een Hollandse stad*. Deel 1, tot 1574. Leiden: Stichting Geschiedschrijving Leiden, 113–149.
- Bree, C. van. 2000. Taalbewustzijn, taalverandering en regionale taalvariatie. Een benadering. In: H. Bennis, H. Ryckeboer & J. Stroop (red.), *De toekomst van de variatielinguïstiek. Bundel artikelen aangeboden aan Jo Daan bij gelegenheid van haar negentigste verjaardag*. Themanummer *Taal en Tongval*, 22–46.
- Buisman, J.W. 2003. Kerk en samenleving. In: R.J.C. van Maanen & S. Groenveld (red.), *Leiden. De geschiedenis van een Hollandse stad*. Deel 2, 1574–1795. Leiden: Stichting Geschiedschrijving Leiden, 126–147.
- Burke, P. 2004. *Languages and communities in Early Modern Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Burridge, K. 1993. *Syntactic change in Germanic. Aspects of language change in Germanic with particular reference to Middle Dutch*. Amsterdam: Benjamins.
- Coetsem, F. van. 1988. *Loan phonology and the two transfer types in language contact*. Dordrecht/Providence, R.I.: Foris Publications.
- Coghill, E. 2015. Borrowing of verbal derivational morphology between Semitic languages. In: F. Gardani, P. Arkadiev & N. Amiridze (red.), *Borrowed morphology*. Berlijn: De Gruyter, 83–107.
- Daelemans, F. 1975. Leiden 1581. Een socio-demografisch onderzoek. *A.A.G. Bijdragen* 19: 137–215.
- Dictionnaire de l'Académie française* [z.j.]. <<https://www.dictionnaire-academie.fr/>>. Geraadpleegd op 18 oktober 2022.
- Durme, L. Van. 2002. Genesis and evolution of the Romance-Germanic language border in Europe. In: J. Treffers & R. Willemyns (red.), *Language contact at the Romance-Germanic language border*, 9–21. [Themanummer van *Journal of multilingual and multicultural development* 23.]
- Durrell, M., P. Bennett, S. Scheible & R.J. Whitt. 2012. *The GerManC Corpus*. <https://www.sketchengine.eu/wp-content/uploads/2015/05/GerManC_Documentation.pdf>. Geraadpleegd op 27 juni 2022.
- Ehala, M. 2019. Domain analysis. In: J. Darquennes, J.C. Salmons & W. Vandenbussche (red.), *Language contact. An international handbook*. Berlijn/Boston: De Gruyter, 536–549.
- Elspaß, S. 2007. 'Everyday language' in emigrant letters and its implications for language historiography – the German case. *Multilingua* 26: 149–163.
- Elspaß, S. 2012. The use of private letters and diaries in sociolinguistic investigation. In: J.M. Hernández-Campoy & J.C. Conde-Silvestre (red.), *The handbook of historical sociolinguistics*. Chichester [etc.]: Wiley-Blackwell, 156–169.
- Etymologiebank*. 2010. Samengesteld door N. van der Sijs. <<http://www.etymologiebank.nl/>>.
- Field, F. 2002. *Linguistic borrowing in bilingual contexts*. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins.
- Fiorentino, G. 2007. European relative clauses and the uniqueness of the relative pronoun type. *Italian Journal of Linguistics* 19: 263–291.
- Fishman, J.A. 1964. Language maintenance and language shift as a field of inquiry: A definition of the field and suggestions for its further development. *Linguistics* 2(9): 32–70.

- Fishman, J.A. 1965. Who speaks what language to whom and when? *La linguistique* 1(2): 67–88.
- Fishman, J.A. 1968. Sociolinguistic analysis of census data. In: J.A. Fishman (red.), *The measurement and description of language dominance in bilinguals*. Seventh Progress Report. New York: Yeshiva University.
- Fishman, J.A. 1972a. The relationship between micro- and macrosociolinguistics in the study of who speaks what language to whom and when. In: J.B. Pride & J. Holmes (red.), *Sociolinguistics*. Harmondsworth: Penguin, 15–32.
- Fishman, J.A. 1972b. Domains and the relationships between micro- and macrosociolinguistics. In: J.J. Gumperz & D. Hymes (red.), *Directions in sociolinguistics: the ethnography of communication*. New York [etc.]: Holt, Rinehart and Winston, 435–453.
- Frankrijker, H. de & W. Otterspeer. 2004. Onderwijs en wetenschap. In: R.C.J. van Maanen & B. de Vries (red.), *Leiden. De geschiedenis van een Hollandse stad*. Deel 3, 1795–1896. Leiden: Stichting Geschiedschrijving Leiden, 194–223.
- Frijhoff, W. 1989. Verfransing? Franse taal en Nederlandse cultuur tot in de Revolutietijd. *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden* 104: 592–609.
- Frijhoff, W. 1990. L’usage du français en Hollande, XVIIe–XIXe siècles: propositions pour un modèle d’interprétation. *Études de linguistique appliquée* 78: 17–26.
- Frijhoff, W. 1996. Le Français en Hollande après la Paix de Westphalie: langue d’immigrés, langue d’en va his seurs, ou langue universelle? *Documents pour l’histoire du français langue étrangère ou seconde* 18: 329–350.
- Frijhoff, W. 2010. *Meertaligheid in de Gouden eeuw: Een verkenning*. Amsterdam: KNAW Press.
- Frijhoff, W. 2015. Multilingualism and the challenge of frenchification in the early modern Dutch Republic. In: C. Peersman, G. Rutten & R. Vosters (red.), *Past, present and future of a language border. Germanic-Romance encounters in the Low Countries*. Berlijn/Boston: De Gruyter, 115–140.
- Goinga, H. van. 2021. Leydse Courant (1686-1902). In: *Encyclopedie Nederlandstalige Tijdschriften*. <<https://www.ent1815.nl/1/leydse-courant-1686-1902/>>. Geraadpleegd op 15 december 2022.
- Greenfield, L. 1968. Spanish and English usage self-ratings in various situational contexts. In: J.A. Fishman (red.), *The Measurement and*

- description of language dominance in bilinguals*. Seventh Progress Report. New York: Yeshiva University.
- Groenveld, S. 2002. Leiden in de eerste jaren van de Nederlandse Opstand, 1566–1574. In: R.C.J. van Maanen & J.W. Marsilje (red.), *Leiden. De geschiedenis van een Hollandse stad*. Deel 1, tot 1574. Leiden: Stichting Geschiedschrijving Leiden, 201–211.
- Haar, A. van de. 2019. *The golden mean of languages. Forging Dutch and French in the Early Modern Low Countries (1540–1620)*. Leiden: Brill.
- Haberland, H. 2019. Domains. In: J. Darquennes, J.C. Salmons & W. Vandenbussche (red.), *Language contact. An international handbook*. Berlijn/Boston: De Gruyter, 397–405.
- Habermas, J. 1989. *The structural transformation of the public sphere*. Cambridge: Polity. [vertaling van J. Habermas. 1962. *Strukturwandel der Öffentlichkeit*.]
- Haitsma, M.A. 1977. *De Rooms-Katholieken te Leiden van ongeveer 1650 tot de tweede helft van de achttiende eeuw*. Publicatieserie Stichting Oud-Katholiek Seminarie 3.
- Haks, D. 1982. *Huwelijk en gezin in Holland in de 17de en 18de eeuw*. Assen: Van Gorcum.
- Happee, J., A. Trippenzee & G. van Ark. 1968. *3½ eeuw evangelisch-lutherse kerk te Leiden. Kroniek van een kerkgebouw*. Leiden.
- Harms, R. 2010. *De uitvinding van de publieke opinie: pamfletten als massamedia in de zeventiende eeuw*. Proefschrift Universiteit Utrecht.
- Haspelmath, M. 2001. The European linguistic area: Standard Average European. In: M. Haspelmath, E. König, W. Oesterreicher & W. Raible (red.), *Language typology and language universals*. Berlijn: De Gruyter, 1492–1510.
- Haspelmath, M. & U. Tadmor. 2009. *Loanwords in the world's languages. A comparative handbook*. Berlijn: De Gruyter.
- Haugen, E. 1950. The analysis of linguistic borrowing. *Language* 26: 210–231.
- Hendriks, J. 1998. *Immigration and linguistic change: a socio-historical linguistic study of the effect of German and Southern Dutch Immigration on the development of the Northern Dutch vernacular in 16th/17th century Holland*. Proefschrift Universiteit van Wisconsin/Madison.
- Hendriks, J., T. Ehresmann, R. Howell & M. Olson. 2018. Migration and linguistic change in Early Modern Holland: the case of Leiden. *Neuphilologische Mitteilungen* CXIX: 145–172.
- Hernández-Campoy, J.M. & J.C. Conde-Silvestre. 2012. Introduction. In: J.M. Hernández-Campoy & J.C. Conde-Silvestre (red.), *The*

- handbook of historical sociolinguistics*. Chichester [etc.]: Wiley Blackwell, 1–8.
- Honings, R. 2011. *Geleerdsheids zetel, Hollands roem! Het literaire leven in Leiden 1760–1860*. Leiden: Primavera.
- Horst, J. van der. 1988. Over relatief *dat* en *wat*. *De nieuwe taalgids* 81: 194–205.
- Horst, J. van der. 2008. *Geschiedenis van de Nederlandse syntaxis*. 2 delen. Louvain: Leuven University Press.
- Horst, J. van der & R. Storm. 1991. Over de geschiedenis van het betrekkelijke voornaamwoordelijk bijwoord. *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde* 107: 105–119.
- Ingham, R., L. Sylvester & I. Marcus. 2021. Lone other-language items in later medieval texts. *Journal of Historical Sociolinguistics* 7: 179–205.
- Joseph, B. 1983. *The synchrony and diachrony of the Balkan infinitive: a study in areal, general, and historical linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kaislaniemi, S. 2018. The Corpus of Early English Correspondence Extension (CEECE). In: T. Nevalainen, M. Palander-Collin & T. Säily (red.), *Patterns of change in 18th-century English. A sociolinguistic approach*. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins, 45–59.
- Kessels-van der Heijde, M. 2002. *Maastricht, Maestricht, Mestreech. De taalverhoudingen tussen Nederlands, Frans en Maastrichts in de negentiende eeuw*. Hilversum: Verloren.
- Kessels-van der Heijde, M. 2015. The use of languages in Maastricht in the nineteenth century: the press and family archives. In: C. Peersman, G. Rutten & R. Vosters (red.), *Past, present and future of a language border. Germanic-Romance encounters in the Low Countries*. Berlijn/Boston: De Gruyter, 171–204.
- Keßler, J. 2012. *Princesse der rederijkers. Het oeuvre van Anna Bijns: argumentatieanalyse – structuuranalyse – beeldvorming*. Proefschrift Radboud Universiteit Nijmegen.
- King, R. 2000. *The lexical basis of grammatical borrowing. A Prince Edward Island French case study*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Kleibrink, H. & R. Spruit. 1979. *Hofjes in Leiden*. Leiden: Boekhandel de Kler.
- Knappert, L. 1908. *De opkomst van het protestantisme in eene Noord-Nederlandsche stad. Geschiedenis van de hervorming binnen Leiden*. Leiden: S.C. van Doesburgh.

- Kok, J. de. 1964. *Nederland op de breuklijn Rome-Reformatie. Numerieke aspecten van Protestantisering en Katholieke Herleving in de Noordelijke Nederlanden 1580–1880*. Assen: Van Gorcum & Comp.
- Kooi, C. 2000. *Liberty and religion. Church and state in Leiden's reformation, 1572–1620*. Leiden/Boston: Brill.
- Koppenol, J. (red.). 1998. *Leids heelal. Het Loterijspel (1596) van Jan van Hout*. Hilversum: Verloren.
- Koppenol, J. & P.G. Hoftijzer. 2003. Het sociaal-culturele leven. In: R.J.C. van Maanen & S. Groenveld (red.), *Leiden. De geschiedenis van een Hollandse stad*. Deel 2, 1574–1795. Leiden: Stichting Geschiedschrijving Leiden, 172–191.
- Krogull, A., G. Rutten & M. van der Wal. 2017. Relativisation in Dutch diaries, private letters and newspapers (1770–1840). A genre-specific national language? In: T. Säily, A. Nurmi, M. Palander-Collin & A. Auer (red.), *Advances in historical sociolinguistics – exploring future paths for historical sociolinguistics*. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins, 157–186.
- Krogull, A. 2018. *Policy versus Practice. Language variation and change in eighteenth- and nineteenth-century Dutch*. Utrecht: LOT.
- Kytö, M. & M. Rissanen. 1992. A language in transition: The Helsinki Corpus of English Texts. *ICAME Journal* 16: 7–27.
- Labov, W. 1972. *Sociolinguistic patterns*. Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press.
- Lucassen, L. & B. de Vries. 1996. Leiden als middelpunt van een Westeuropees textiel-migratiesysteem, 1586–1650. *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis* 22: 138–167.
- Lucassen, L. & B. de Vries. 2001. The rise and fall of a West European textile-worker migration system: Leiden, 1586–1700. In: G. Gayot & P. Minard (red.), *Les ouvriers qualifiés de l'industrie (XVIe–XXe siècle). Formation, emploi, migrations*. Lille: Université Charles de Gaulle/Revue du Nord, 23–42.
- Maanen, R.C.J. van. 2003. Stadsbeeld en ruimtelijke ordening. In: R.J.C. van Maanen & S. Groenveld (red.), *Leiden. De geschiedenis van een Hollandse stad*. Deel 2, 1574–1795. Leiden: Stichting Geschiedschrijving Leiden, 16–41.
- Maanen, R.C.J. van. 2004. Het stadsbeeld en de invulling van de stedelijke ruimte. In: R.C.J. van Maanen & B. de Vries (red.), *Leiden. De geschiedenis van een Hollandse stad*. Deel 3, 1795–1896. Leiden: Stichting Geschiedschrijving Leiden, 16–39.

- Maanen, R.J.C. van & S. Groenveld (red.). 2003. *Leiden. De Geschiedenis van een Hollandse stad*. Deel 2, 1574–1795. Leiden: Stichting Geschiedschrijving Leiden.
- Marsilje, J.W. 2002. Het economische leven. In: R.C.J. van Maanen & J.W. Marsilje (red.), *Leiden. De Geschiedenis van een Hollandse stad*. Deel 1, tot 1574. Leiden: Stichting Geschiedschrijving Leiden, 95–111.
- Matras, Y. 2009. *Language contact*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Matras, Y. 2019. Borrowing. In: J. Darquennes, J.C. Salmons & W. Vandenbussche (red.), *Language contact. An international handbook*. Berlijn/Boston: De Gruyter, 148–158.
- Matras, Y. & J. Sakel. 2007. *Grammatical borrowing in cross-linguistic perspective*. Berlijn: De Gruyter.
- Matras, Y. & E. Amadou. 2021. Borrowing. In: E. Amadou & Y. Matras (red.), *The Routledge handbook of language contact*. Oxon & New York: Routledge, 237–251.
- MNW* = *Middelnederlandsch Woordenboek*. 1885–1941. Onder redactie van E. Verwijs e.a. <<https://gtb.ivdnt.org/search/?owner=mnw>>.
- Moes, J. 2004. Sociale verhoudingen en maatschappelijke zorg. In: R.C.J. van Maanen & B. de Vries (red.), *Leiden. De geschiedenis van een Hollandse stad*. Deel 3, 1795–1896. Leiden: Stichting Geschiedschrijving Leiden, 82–109.
- Molhuysen, P.C. 1913. *Bronnen tot de geschiedenis der Leidsche universiteit 1574–1811*. Deel 1. 's-Gravenhage: Martinus Nijhoff.
- Myers-Scotton, C. 2002. *Contact linguistics*. Oxford: Oxford University Press.
- Nevalainen, T. & H. Raumolin-Brunberg. 2012. Historical sociolinguistics: origins, motivations, and paradigms. In J.M. Hernández-Campoy & J.C. Conde-Silvestre (red.), *The handbook of historical sociolinguistics*. Chichester [etc.]: Wiley-Blackwell, 22–40.
- Nevalainen T. & H. Raumolin-Brunberg. 2016 [2003]. *Historical sociolinguistics: Language change in Tudor and Stuart England*. Londen: Longman.
- Nobels, J. 2013. *(Extra)Ordinary letters. A view from below on seventeenth-century Dutch*. Utrecht: LOT.
- Noordam, D.J. 1985. Gezins- en huishoudensstructuren in het achttiende-eeuwse Leiden. In: H.A. Diederiks, D.J. Noordam & H.D. Tjalsma (red.), *Armoede en sociale spanning. Sociaal-historische studies over Leiden in de achttiende eeuw*. Hilversum: Verloren, 87–104.

- Noordam, D.J. 1996. Nieuwkomers in Leiden, 1574–1795. In: J. Moes, C. Smit, E. van der Vlist & IJ. Woensdrecht (red.), *In de nieuwe stad. Nieuwkomers in Leiden, 1200–2000*. Leiden: Dirk van Eck-Stichting, 39–85.
- Noordam, D.J. 2002. Leiden in last. De financiële positie van de Leidenaren aan het einde van de Middeleeuwen. *Jaarboek der sociale en economische geschiedenis van Leiden en omstreken* 2001: 16–40.
- Noordam, J. 2003. Demografische ontwikkelingen. In: R.J.C. van Maanen & S. Groenveld (red.), *Leiden. De geschiedenis van een Hollandse stad*. Deel 2, 1574–1795. Leiden: Stichting Geschiedschrijving Leiden, 42–53.
- ONW = *Oudnederlands Woordenboek*. 1998–2012. Onder redactie van W.J.J. Pijnenburg e.a. <<http://gtb.ivdnt.org/search/?owner=onw>>.
- Otterspeer, W. 2008. *Het bolwerk van de vrijheid. De Leidse universiteit in beden en verleden*. Leiden: Leiden University Press.
- Peersman, C., G. Rutten & R. Vosters. 2015. Romance-Germanic encounters along the language border: past, present and future. In: C. Peersman, G. Rutten & R. Vosters (red.), *Past, present and future of a language border. Germanic-Romance encounters in the Low Countries*. Berlijn/Boston: De Gruyter, 1–16.
- Peeters, L. 1990. *Taalopbouw als Renaissance-ideaal. Studies over taalopvattingen en taalpraktijk in de zestiende en zeventiende eeuw*. Amsterdam: Buijten & Schipperheijn.
- Philippa, M., F. Debrabandere, A. Quak, T. Schoonheim & N. van der Sijs. 2003–2009. *Etymologisch woordenboek van het Nederlands*. 4 delen. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Pinkster, H. (red.). 2008. *Woordenboek Latijn/Nederlands*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Pons-Sanz, S.M. 2013. *The lexical effects of Anglo-Scandinavian linguistic contact on Old English*. Turnhout: Brepols.
- Poplack, S. & N. Dion. 2012. Myths and facts about loanword development. *Language variation and change* 24: 279–315.
- Poplack, S. 2018. *Borrowing: loanwords in the speech community and in the grammar*. New York: Oxford University Press.
- Posthumus, N.W. 1908. *De geschiedenis van de Leidsche lakenindustrie. I. De middeleeuwen (veertiende tot zestiende eeuw)*. 's-Gravenhage: Martinus Nijhoff.

- Posthumus, N.W. 1910–1922. *Bronnen tot de geschiedenis van de Leidsche textielnijverheid 1333–1795*. 6 delen. 's-Gravenhage: Martinus Nijhoff.
- Posthumus, N.W. 1939. *De geschiedenis van de Leidsche lakenindustrie. II. De nieuwe tijd (zestiende tot achttiende eeuw)*. 2 delen. 's-Gravenhage: Martinus Nijhoff.
- Pot, G.P.M. 1994. *Arm Leiden. Levensstandaard, bedeling en bedeelden, 1750–1854*. Hilversum: Verloren.
- Rietbergen, P.J. 2007. *Geschiedenis van Nederland in Vogelvlucht. Van prehistorie tot beden*. Amersfoort: Bekking & Blitz.
- Rissanen, M. 1994. The Helsinki Corpus of English Texts. In M. Kytö, M. Rissanen & S. Wright (red.), *Corpora across the centuries. Proceedings of the first international colloquium on English diachronic corpora*. Amsterdam/Atlanta: Rodopi, 73–80.
- Rjéoutski, V. & W. Frijhoff. 2018. Introduction. In: V. Rjéoutski & W. Frijhoff (red.), *Language choice in Enlightenment Europe. Education, sociability, and governance*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 7–13.
- Roberts, B. & W. Otterspeer. 2003. Onderwijs en wetenschap. In: R.J.C. van Maanen & S. Groenveld (red.), *Leiden. De geschiedenis van een Hollandse stad*. Deel 2, 1574–1795. Leiden: Stichting Geschiedschrijving Leiden, 192–215.
- Romaine, S. 1982. *Socio-historical linguistics: its status and methodology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Romaine, S. 2005. Historical sociolinguistics/historische soziolinguistik. In: U. Ammon, N. Dittmar, K.J. Mattheier & P. Trudgill (red.), *Sociolinguistics. An international handbook of the science of language and society*. Deel 2. Berlijn/New York: De Gruyter, 1696–1703.
- Ruberg, W. 2005. *Conventionele correspondentie. Briefcultuur van de Nederlandse elite, 1770–1850*. Nijmegen: Vantilt.
- Rutten, G. 2010. Vroegmoderne relativa: naar een diachrone constructiegrammatica. *Nederlandse Taalkunde* 15: 1–32.
- Rutten, G. 2019. *Language planning as nation building. Ideology, policy and implementation in the Netherlands, 1750–1850*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Rutten, G. & M. van der Wal. 2014. *Letters as loot: A sociolinguistic approach to seventeenth- and eighteenth-century Dutch*. Amsterdam: Benjamins.
- Rutten, G., R. Vosters & M. van der Wal. 2015. Frenchification in discourse and practice. Loan morphology in Dutch private letters of the eighteenth and nineteenth centuries. In: C. Peersman, G.

- Rutten & R. Vosters (red.), *Past, present and future of a language border. Germanic-Romance encounters in the Low Countries*. Berlijn: De Gruyter, 143–169.
- Rutten, G. & M. van der Wal. 2017. Discourse continuity and the written medium: Continuative relative clauses in the history of Dutch. In: D. van Olmen, H. Cuyckens & L. Ghesquière (red.), *Aspects of grammaticalization. (Inter)Subjectification and directionality*. Berlijn: De Gruyter, 113–138.
- Rutten, G. & R. Vosters. 2020. *Testing Frenchification. A sociolinguistic analysis of French loan morphology in Northern Dutch (17th–18th centuries)*. Lezing, NARNiHS, Linguistic Society of America Annual Meeting, New Orleans, 4 januari 2020.
- Rutten, G. & B. Assendelft. Te verschijnen. The rise and fall of French borrowings in postmedieval Dutch. *Linguistica*.
- Salverda de Grave, J. 1906. *De Franse woorden in het Nederlands*. Amsterdam: Müller.
- Schendl, H. 2012. Multilingualism, code-switching, and language contact in historical sociolinguistics. In: J.M. Hernández-Campoy & J.C. Conde-Silvestre (red.), *The handbook of historical sociolinguistics*. Chichester [etc.]: Wiley Blackwell, 520–533.
- Schmidt-Rohr, G. 1933. *Mutter Sprache: Vom Amt der Sprache bei der Volkverdung*. Jena: Diederichs.
- Schoonenboom, J. 1997. De geschiedenis van *dat*, *wat* en *het* in bijbelvertalingen. *Nederlandse Taalkunde* 2: 343–369.
- Schoonenboom, J. 2000. *Analyse, norm en gebruik als factoren van taalverandering. Een studie naar veranderingen in het Nederlands onzijdig relativum*. Proefschrift Universiteit van Amsterdam.
- Schutter, G. de & H. Kloots. 2000. Relatieve woorden in het literaire Nederlands van de 17e eeuw. *Nederlandse Taalkunde* 5: 325–342.
- Seifart, F. 2019. Linguistic aspects of language contact. In: J. Darquennes, J.C. Salmons & W. Vandenbussche (red.), *Language contact. An international handbook*. Berlijn/Boston: De Gruyter, 13–24.
- Sijs, N. van der. 2001. *Chronologisch woordenboek*. Amsterdam/Antwerpen: Veen.
- Sijs, N. van der. 2005. *Van Dale groot leenwoordenboek. De invloed van andere talen op het Nederlands*. Utrecht/Antwerpen: Van Dale Lexicografie.
- Sijs, N. van der. 2009. Import en export van woorden. Tijd voor een balans. *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde* 125: 194–200.

- Simons, T. 2013. *Ongekeend 18^e-eeuws Nederlands. Taalvariatie in persoonlijke brieven*. Utrecht: LOT.
- Sleebe, V. 2004. Kerk en samenleving. In: R.C.J. van Maanen & B. de Vries (red.), *Leiden. De geschiedenis van een Hollandse stad*. Deel 3, 1795–1896. Leiden: Stichting Geschiedschrijving Leiden, 136–159.
- Sluijter, R. & A. Schmidt. 2003. Sociale verhoudingen en maatschappelijke zorg. In: R.J.C. van Maanen & S. Groenveld (red.), *Leiden. De geschiedenis van een Hollandse stad*. Deel 2, 1574–1795. Leiden: Stichting Geschiedschrijving Leiden, 108–125.
- Smit, C. 2004. Leiden op stoom, veranderingen in de economische structuur. In: R.C.J. van Maanen & B. de Vries (red.), *Leiden. De geschiedenis van een Hollandse stad*. Deel 3, 1795–1896. Leiden: Stichting Geschiedschrijving Leiden, 52–81.
- Stenroos, M. 2020. The ‘vernacularisation’ and ‘standardisation’ of local administrative writing in late and post-medieval England. In: L. Wright (red.), *The multilingual origins of Standard English*. Berlijn: De Gruyter, 39–86.
- Stevens, E. 2019. ‘Adieu, Vaarwel, groet mijne zo Waarde Ouders’: Het gebruik van Franse leensuffixen en leenwoorden in een negentiende-eeuwse familiecorrespondentie. *Taal en Tongval* 71: 137–156.
- Strien-Chardonneau, M. van. 2014. The use of French among the Dutch elites in eighteenth-century Holland. In: V. Rjéoutski, G. Argent & D. Offord (red.), *European Francophonie. The social, political and cultural history of an international prestige language*. Oxford: Peter Lang, 145–174.
- Thomason, S. & T. Kaufman. 1992. *Language contact, creolization and genetic linguistics*. Berkeley, Los Angeles & Oxford: University of California Press.
- Thomason, S. 2001. *Language contact. An introduction*. Washington: Georgetown University Press.
- Thomason, S. 2020. Contact explanations in linguistics. In: R. Hickey (red.), *The handbook of language contact* (tweede editie). Malden: Wiley, 33–49.
- Tjalsma, H.D. 1978. De fysieke structuur van Leiden in 1749. In: H.A. Diederiks, C.A. Davids, D.J. Noordam & H.D. Tjalsma (red.), *Een stad in achteruitgang. Sociaal-historische studies over Leiden in de achttiende eeuw*. Leiden: Sociale geschiedenis R.U.L., 14–54.

- Tjalsma, H.D. 2004. De bevolking. In: R.C.J. van Maanen & B. de Vries (red.), *Leiden. De geschiedenis van een Hollandse stad*. Deel 3, 1795–1896. Leiden: Stichting Geschiedschrijving Leiden, 40–51.
- Toorn, M.C. van den, W. Pijnenburg, J.A. van Leuvensteijn & J.M. van der Horst (red.). 1997. *Geschiedenis van de Nederlandse taal*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Uribe-Villegas, O. 1977. *Issues in Sociolinguistics*. Berlijn: De Gruyter.
- Van Dale Online* [z.j.]. <<https://www.vandale.nl/zoeken/o/zoeken.do>>.
- Vandenbussche, W. 2007. ‘Lower class language’ in 19th century Flanders. *Multilingua* 26: 279–290.
- Vanhecke, E. 2007. *Stedelijke kanselarijtaal in Vlaanderen in de negentiende eeuw*. Proefschrift Vrije Universiteit Brussel.
- Veen, P.A.F. van & N. van der Sijs. 1997. *Etymologisch woordenboek: de herkomst van onze woorden*. 2^e druk. Utrecht/Antwerpen: Van Dale Lexicografie.
- Verbij-Schillings, J. 2002. Kerk en cultuur. In: R.C.J. van Maanen & J.W. Marsilje (red.), *Leiden. De geschiedenis van een Hollandse stad*. Deel 1, tot 1574. Leiden: Stichting Geschiedschrijving Leiden, 151–199.
- Vlist, E. van der. 2002. De stedelijke ruimte en haar bewoners. In: R.C.J. van Maanen & J.W. Marsilje (red.), *Leiden. De geschiedenis van een Hollandse stad*. Deel 1, tot 1574. Leiden: Stichting Geschiedschrijving Leiden, 15–57.
- Voorde, I. Van de. 2022. *Pluricentriciteit in de taalgeschiedenis. Bouwstenen voor een geïntegreerde geschiedenis van het Nederlands (16de–19de eeuw)*. Amsterdam: LOT.
- Voorde, I. Van de, G. Rutten, R. Vosters, M. van der Wal & W. Vandenbussche. Te verschijnen. Historical Corpus of Dutch: A new multi-genre corpus of Early and Late Modern Dutch. *Taal en Tongval*.
- Vooy, C. de. 1967. *Nederlandse spraakkunst*. Groningen: Wolters.
- Vooy, C. de. 1970. *Geschiedenis van de Nederlandse taal*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Vosters, R. & W. Vandenbussche. 2012. Bipartite negation in 18th and early 19th century Southern Dutch. Sociolinguistic aspects of norms and variation. *Neuphilologische Mitteilungen* 3: 343–364.
- Vosters, R., E. Belsack, J. Puttaert, & W. Vandenbussche. 2014. Norms and usage in nineteenth-century Southern Dutch. In G. Rutten, R. Vosters, & W. Vandenbussche (red.), *Norms and usage in language history, 1600–1900. A historical-sociolinguistic and comparative*

- perspective* (Advances in historical sociolinguistics 3). Amsterdam: Benjamins, 73–100.
- Vries, B. de, J. Lucassen, P. Lourens & H. Nijboer. 2003. Het economische leven: spectaculair succes en diep verval. In: R.J.C. van Maanen & S. Groenveld (red.), *Leiden. De geschiedenis van een Hollandse stad*. Deel 2, 1574–1795. Leiden: Stichting Geschiedschrijving Leiden, 84–107.
- Vries, B. de. 2004. Het sociaal-culturele leven: nut en vermaak. In: R.C.J. van Maanen & B. de Vries (red.), *Leiden. De geschiedenis van een Hollandse stad*. Deel 3, 1795–1896. Leiden: Stichting Geschiedschrijving Leiden, 174–193.
- Wal, M. van der. 2002. Relativisation in the history of Dutch: Major shift or lexical change? In: Patricia Poussa (red.), *Relativisation on the North Sea littoral*. München: Lincom, 27–35.
- Wal, M. van der & C. van Bree. 2008. *Geschiedenis van het Nederlands*. Houten: Spectrum.
- Walkden, G. 2019. The many faces of uniformitarianism in linguistics. *Glossa: a journal of general linguistics* 4: 52.1–17.
- Weduwen, A. der. 2017. *Dutch and Flemish newspapers of the seventeenth century, 1618–1700*. 2 delen. Leiden/Boston: Brill.
- Weinreich, U., W. Labov & M. Herzog. 1968. Empirical foundations for a theory of language change. In: W.P. Lehmann & Y. Malkiel (red.), *Directions for historical linguistics. A symposium*. Austin/Londen: University of Texas Press, 95–195.
- Westers, O. 2003. *Welsprekende burgers. Rederijkers in de negentiende eeuw*. Nijmegen: Van Tilt.
- Wiel, K. van der. 2010. *Dit kint biet Willem. De Heilige Geest in Leiden – 700 jaar vondelingen, wezen en jeugdzorg*. Leiden: Primavera Pers.
- Willemyns, R. 2015. Trilingual tug-o'-war: language border fluctuations in the Low Countries. In: C. Peersman, G. Rutten & R. Vosters (red.), *Past, present and future of a language border. Germanic-Romance encounters in the Low Countries*. Berlijn/Boston: De Gruyter, 39–60.
- Winford, D. 2019. Theories of language contact. In: A. Grant (red.), *The Oxford handbook of language contact*. New York: Oxford University Press, 51–74.
- WNT = *Woordenboek der Nederlandsche Taal*. 1882–1998. Onder redactie van M. de Vries e.a. 's-Gravenhage: SDU. <<http://wnt.inl.nl/search/>>.
- Woude, A.M. van der. 1980. Demografische ontwikkeling van de Noordelijke Nederlanden 1500–1800. In: J. Craeybeckx, J.A.

- Faber, A.M. van der Woude, R. van Uytven, H. de Schepper & D.J. Roorda (red.), *Algemene geschiedenis der Nederlanden 5: Nieuwe Tijd: Sociaal-economische geschiedenis, geografie en demografie 1500–1800, instellingen 1480–1780, politieke- en religiegeschiedenis na 1480*. Haarlem: Fibula-Van Dishoeck, 102–168.
- Yáñez-Bouza, N. 2011. ARCHER past and present (1990–2010). *ICAME Journal* 35: 205–236.

Bijlage 1 Transcriptieconventies *Language of Leiden*-corpus – handgeschreven documenten

De transcriptie bestaat uit drie onderdelen:

- 1) een *header* of *hoofding* voorafgaand aan de diplomatische transcriptie met de belangrijkste metadata;
- 2) een *diplomatische transcriptie* van de tekst zelf, dus een zo precies mogelijke weergave van het originele document;
- 3) *tags* in de diplomatische transcriptie, waar nodig.

Het maken en opslaan van transcripties

- tekstverwerker: gebruik een eenvoudig tekstprogramma als Windows Notepad dat alleen maar platte tekst toestaat; extensie *.txt*
- bestandsnaam: gebruik de bestandsnaam die de foto's die bij de transcriptie horen ook hebben, dus een transcriptie gebaseerd op de foto's
Leiden_Weeshuis_0519_221_01a.jpg
en
Leiden_Weeshuis_0519_221_01b.jpg
krijgt de bestandsnaam
Leiden_Weeshuis_0519_221_01.txt

1) Hoofding

De hoofding bestaat uit een aantal vaste codes gevolgd door informatie (metadata). Gebruik de volgende codes:

SOURCE: gelijk aan de bestandsnaam, bijv.
Leiden_Weeshuis_0519_221_01
DOMAIN: Academie/Economie/Liefdadigheid/Literatuur/Privé/
Religie
GENRE: Notulen/Testamenten/Brieven...
DATE: de datum/data waarop het document is geschreven, bijv.
11 November 1654
PLACE: plaats waar het document is geschreven, bijv. Leiden

PAGES: aantal pagina's van het document
 WOCO: totale aantal woorden van de transcriptie, inclusief tags, maar zonder hoofding
 TR. BY: initialen van de persoon die heeft getranscribeerd
 CHECK BY: initialen van de persoon die de transcriptie heeft gecontroleerd
 NOTES: eventuele opmerkingen over de transcriptie die je zelf hebt; indien de naam van de schrijver van het document bekend is, geef deze dan ook hier weer

2) Diplomatistische transcriptie

Weergeven zoals in het originele document:

- letters en tekens: met alle accenten erop, let vooral op y/ij, ee/eé, oo/oó, aa/ae/a
- letteropmaak: probeer zo goed mogelijk verschil te maken tussen hoofdletters en kleine letters
- interpunctie: exact zoals je het ziet staan
- bladspiegel: links, midden of rechts uitgelijnd; kolommen; werk eventueel met tabs
- lijnafbrekingen: met enter, exact waar je ze ziet staan
- afkortingen: weergeven zoals in het origineel; afkortingsstreepjes en -krulletjes als ~ transcriberen

3) Tags

Verschijsel	Tag	Voorbeeld
onduidelijk/twijfel over de juiste lezing van een woord	<ambig>woord</ambig>	een wit <ambig>schaapslin ne</ambig> rok
totaal onleesbaar woord	<<illeg>>	te worden dāar <<illeg>> waar zulks behoren sal
doorhaling van leesbare tekst	tekst	hoe laat laat is het

doorhaling, tekst is niet meer leesbaar	<<cancel>>	hoe laat <<cancel>> is het
opgeloste afkorting	<abb>tekst</abb>	den brief d<abb>it</abb>o a<abb>nn</abb> o
woordafbreking aan het einde van de regel	<hyph>woo<->rd</hyph>	wy passeerden <hyph>Sevenber <->gen</hyph>
andere eigenaardig- heden	<<ed: leg zelf uit>>	kwam naer <<ed: einde van de regel onleesbaar door waterschade>>
begin van een nieuwe pagina	<<page>>	

Bijlage 2 Transcriptieconventies *Language of Leiden*-corpus – gedrukte documenten

De transcriptie bestaat uit drie onderdelen:

- 1) een *header* of *hoofding* bovenaan de bladzijde, voorafgaand aan de diplomatische transcriptie met de belangrijkste bijkomende gegevens;
- 2) een *diplomatische transcriptie* van de tekst zelf, dus een zo precies mogelijke weergave van het originele document;
- 3) *tags* in de diplomatische transcriptie, waar nodig.

Het maken en opslaan van transcripties

- tekstverwerker: gebruik een eenvoudig tekstprogramma als Windows Notepad dat alleen maar platte tekst toestaat; extensie *.txt*
- bestandsnaam: gebruik de bestandsnaam die de foto's die bij de transcriptie horen ook hebben, dus een transcriptie gebaseerd op de foto's
Opregte_Leydse_Courant_01a.jpg
en
Opregte_Leydse_Courant_01b.jpg
krijgt de bestandsnaam
Opregte_Leydse_Courant_01.txt

1) Hoofding

De hoofding bestaat uit een aantal vaste codes gevolgd door informatie (metadata). Gebruik de volgende codes:

SOURCE: gelijk aan de bestandsnaam, bijv.
Opregte_Leydse_Courant_01
DOMAIN: Economie/Literatuur/Publieke Opinie
GENRE: Toneelstukken/Kranten/Ordonnanties/...
DATE: de datum/data waarop het document is geschreven, bijv.
10 januari 1698
PLACE: plaats waar het document is geschreven, bijv. Leiden

PAGES: aantal pagina's van het document
 WOCO: totale aantal woorden van de transcriptie, inclusief tags, maar zonder hoofding
 TR. BY: initialen van de persoon die heeft getranscribeerd
 CHECK BY: initialen van de persoon die de transcriptie heeft gecontroleerd
 NOTES: eventuele opmerkingen over de transcriptie die je zelf hebt; indien de naam van de schrijver van het document bekend is, geef deze dan ook hier weer

2) Diplomatische transcriptie

Weergeven zoals in het originele document:

- letters en tekens: met alle accenten erop, let vooral op y/ij, ee/eé, oo/oó, aa/ae/a
- letteropmaak: maak verschil tussen hoofdletters en kleine letters
- interpunctie: exact zoals je het ziet staan
- bladspiegel: links, midden of rechts uitgelijnd; kolommen; werk eventueel met tabs
- lijnafbrekingen: met enter, exact waar je ze ziet staan

3) Tags

Verschijsel	Tag	Voorbeeld
onduidelijk/twijfel over de juiste lezing van een woord	<ambig>woord</ambig>	een wit <ambig>schaapslin ne</ambig> rok
totaal onleesbaar woord	<<illeg>>	te worden dāar <<illeg>> waar zulks behoren sal
woordafbreking aan het einde van de regel	<hyph>woo<->rd</hyph>	wy passeerden <hyph>Sevenber <->gen</hyph>

andere eigenaardig-
heden

<<ed: leg zelf uit>>

kwam naer <<ed:
einde van de regel
onleesbaar door
waterschade>>

begin van een
nieuwe pagina

<<page>>